

Despre soarta tezaurului istoric al României se pot menționa câteva lucrări de referință, subiectul interesând la un înalt grad. Între principalele informații de pînă acum se află și *Jurnalul de la Moscova* al lui Al. Lapedatu¹. Ceea ce facem aici este de a adăuga informații de arhivă privind condițiile în care a fost pregătită lucrarea și cum a fost dusă la îndeplinire. Într-un cuvînt, aventura legată de drumul și păstrarea celor mai valoroase piese istorice și de artă ce compun, în majoritate, tezaurul.

Decizia de pregătire a trimiterii tezaurului în Rusia aparține guvernului român, al cărui ministru, I.G. Duca, era anunțat, la 15 februarie 1917, de către Al. Lapedatu, că lucrarea „*cu care ați binevoit a mă însărcina prin rezoluția pusă pe referatul meu înregistrat la Administrația Casei Bisericii sub nr. 342 din 11 ianuarie*” era, în linii mari, încheiată. La acea dată, numărul total al lăzilor „*cu obiecte bisericești, tablouri, documente, manuscrise, hîrtii de valoare etc., menite a fi puse în siguranță*”; era de 169, cu un volum de 159 530 255 m², deci capacitatea a cel puțin 3 vagoane mari². La 23 iulie 1917, după îndelungate pregătiri, Ministerul Instrucțiunii și Cultelor/Direcțiunea Învățămîntului Secundar și Superior, prin semnătura lui I.G. Duca, îl desemna pe Al. Lapedatu, în calitatea sa de secretar al C.M.I., drept responsabil al acțiunii, avînd ca adjuncți pe profesorii G. Popa-Lisseanu și G. Nedioglu³.

Odată făcute aceste pregătiri, „trenul băncilor” a pornit din Iași la 28 iulie și, după șapte zile de drum, ajunge, la 3 august seara, la Moscova, în gara Alexandrovskaia. De aici, în următoarele trei nopți: „*Parte din lăzi au fost depuse la Muntele de Pietate, parte la Kremlin. În întîiul loc noi avem 74, iar în al doilea 99.*

Cum însă localul ce ni s-a dat la Kremlin e mic și absolut impropriu pentru buna conservare a obiectelor noastre, am cerut ca lăzile depuse acolo să fie aduse tot la Muntele de Pietate sau într-un alt local, mai mare și mai propriu, ceea ce neapărat trebuie să obținem întrucît rămînerea lăzilor acolo ar compromite cu desăvîrșire marea și neprețuita bogăție națională și culturală a obiectelor ce ele conțin”⁴. Delegatul întregii operațiuni, Al. Lapedatu, face toate demersurile — în condițiile unei capitale aflate în plin proces revoluționar, cu schimbări radicale — pentru a asigura, în primul rînd spațiul și securitatea necesare tezaurului. Tot el pregătește protocolul de predare către reprezentanții guvernului rus autorizați să primească în păstrare acest tezaur. Se confruntă, alături de ceilalți delegați români, cu greutăți deosebite: „*căci fără 4—500 ruble lunar, un străin, singur, nu poate trăi în Moscova, bineînțeles, modest. Afară de acesta, locuințele, pe lingă că sînt nespuse de scumpe se găsesc cu cea mai mare anevoie*”. De altfel, la 8 august delegații români erau „găzduiți” încă în vagoane, în alternativa ... cerului liber⁵. Datorită acestor condiții, Al. Lapedatu cere permisiunea ministrului I.G. Duca pentru cei „*a căror prezență aci nu e trebuitoare*”, respectiv G. Popa Lisseanu și G. Nedioglu — „*care și-au îndeplinit însărcinarea ce le-ați dat în chipul cel mai devotat cu putință* —, ca și pentru propriul său fiu, Mircea, să plece la Rostov⁶. Solicita o astfel de aprobare cu regret: „*căci dacă am avea mijloacele să rămînem aici — vorbesc și în numele colegilor mei —, dacă împrejurările politice ar fi priincioase, pe lingă c-am fi în permanență lingă tezaurul nostru, am putea face în bogatele și neexploatate arhive locale, întinse și, nu mă îndoiesc, prețioase cerce-*

tări istorice privilegiate la români și istoria acestora, o utilă și folositoare propagandă în presa locală în interesul cauzei noastre naționale. Am întrebuințat o jumătate de zi pentru cercelări arhivistice, iar cealaltă jumătate pentru Biroul de presă ce ar fi să întemeiem aici. Pentru aceasta însă ar trebui să cerem fiecare o indemnizație lunară de cel puțin 500 ruble, pe cari, în caz când dv. veți avea încredere în munca, priceperea și devotamentul nostru pentru istoriografia națională și cauza românească, v-am ruga să binevoiți a ni le procura. fie din fondurile ministerului fie din acele ale Propagandei în străinătate. Căci, vă asigurăm, ne vom da toată osteneala să răsplătim încrederea ce ne veți acorda, prin serviciile ce vom aduce istoriei române și cauzei naționale⁷.

De la 9 august 1917, Al. Lapedatu rămâne singurul reprezentant român, cu tezaurul istoric, la Moscova⁸; la 11 august, prin consulul român P. Guerrin, el îi telegrafia ministrului I.G. Duca: „Transport et dépôt occasionné grosses dépenses. Priés envoyer par Consulat roumain, Moscova, encore deux mille roubles. Lapedatu. Signe: Guerrin”⁹. Astfel, la 22 august, noaptea, începea mutarea întregului tezaur într-un singur loc — la Casa Lombard —: „Deși lăzile sînt depozitate într-un subsol foarte bun, de beton armat, uscat și încălzit iarna, totuși am cerut ca-n protocol să se prevadă o revizie cît mai deasă a obiectelor spre a fi încredințați în tot momentul de buna lor conservare”. Aceste operații au costat bani în plus: „Am fost la cheremul soldaților pe care a trebuit să-i rugăm să lucreze. Pentru 1—5 ore de lucru pe zi sau noapte ne-au luat cîte 10 ruble. Tot așa de exorbitant a fost și prețul automobilelor”¹. Cu acel prilej, istoricul cerea ministrului și autorizația de a reveni în țară, „de care mi-e nespus de dor și pe care regret adînc a o fi părăsit înainte de ceasul al 12-lea”¹¹.

Veghind la concentrarea într-un singur loc a tezaurului, Al. Lapedatu își informa superiorii — la 26 august — că: „un lucru care-ar fi putut fi făcut în două zile a fost făcut într-o săptămînă, din cauza ploilor și a greutăților ce am întâmpinat cu oamenii (soldați) angajați la lucru. Am

avut atîta val cu depozitarea și rînduirea lăzilor încît pot zice, acum, că lucru s-a terminat, c-am scăpat de un mare balamuc și de-o și mai mare grije”¹². Intervine însă o nouă piedică în calea reîntoarcerii în țară a delegatului: „Faptul că personalul Casei noastre de depuneri nu îl asupra-i grija conservării obiectelor aparținînd altor ministere și faptul că am fost anunțat la Direcția Casei de Lombard că, cu evacuarea Petrogradului, s-ar putea să fim siliți să mutăm obiectele din sălile de la parter și etaj în subsol. Pînă ce deci eu mă voi putea convinge că lucrurile noastre sînt asigurate în ceea ce privește conservarea lor (mai ales acum, în sezonul ploilor, care a și început) și că ele rămîn definitiv unde le-am așezat, nu voi putea să vă cer autorizație de întoarcere la Iași, sau de plecare în altă parte, precum intenționam”¹³.

La 10 septembrie, I.G. Duca îi telegrafia lui Al. Lapedatu ordinul de a rămîne la Moscova pînă la noi instrucțiuni¹⁴. Acesta îi răspunde, la 18 septembrie, din Moscova, informîndu-l că: „Direcțiunea Casei de Lombard, prin protocolul încheiat cu Direcțiunea Casei noastre de depuneri, asigură păstrarea lăzilor pentru tot timpul cît ele vor mai rămîne aci, cum și readucerea lor în țară, aceasta bineînțeles cu garanția guvernului rus”, dar că situația tulbure din Rusia ar putea determina mutarea tezaurului¹⁵. Concomitent, delegatul român începe să se pregătească de plecarea spre țară; lămurește o neînțelegere asupra transportului a 47 de lăzi (nu 49) de care răspundese Sever Zocta, conținînd documente ale arhivelor din București și Iași¹⁶; întocmește forme de deplasare prin consulat, cumpără bilet de tren (cl. I-a) pe ruta Moscova-Kiev¹⁷; lăsînd totul în ordine, Al. Lapedatu predă administratorului Casei Bisericii cheile de la lăzile Mitropoliei Moldovei și cele ale bisericii Madona Dudu din Craiova, ajunse astfel ... piese arhivistice¹⁸. Îi comunică apoi, și-n scris, consulului R. Pierre Guerrin că lăsa cele 183 (una sută optzecișitrei) de lăzi în grija înlocuitorului său, dl. Ionescu de la Casa de Depuneri și pornește spre Kiev, ca

apoi prin Odessa să ajungă, după un drum memorabil, la Iași¹⁹.

* * *

Desigur că, în cele de mai sus, noi ne-am referit numai la valorile de tezaur cultural-artistic²⁰, ale căror operațiuni de concentrare, ambalare și transport au fost încredințate Ministerului Instrucțiunii respectiv lui Al. Lapedatu și colaboratorilor săi. Primul a început, de altfel, să lucreze în acest sens încă din iarna anului 1917. În calitate sa de secretar al C.M.I., la 15 februarie Al. Lapedatu perfectase formele de inventariere și împachetare a valorilor istorico-artistice aparținând Mitropoliei Moldovei, lucrare începută în luna ianuarie la Golia, Bărboi și Barnovschi, așezămintele bisericești Trei Ierarhi, Secu, Vorona²¹ și la Episcopia Rimnicului și Noului Severin.

* * *

Înd „trenul băncilor” a pornit de la Iași spre Moscova — deși fuseseră propuneri pentru Anglia sau Suedia — în el se aflau: aurul Băncii Naționale, valorile Casei de Depuneri, arhivele secrete ale Ministerului Afacerilor Străine, principalele componente ale patrimoniului cultural-artistic²². Cu această prețioasă încărcătură a ajuns el în Moscova. Într-un ultim moment, ambasaderul român C. Diamandy dă imputernicire colonelului Joe Boyle și căpitanului George Hill — agenți ai lui British Secret Service aflați în anturajul lui Kerenski, Troțki și Lenin — să transporte din tezaur arhiva secretă a Ministerului Afacerilor Străine, 100 000 000 lei, în bilete de bancă, și bijuteriile Coroanei. Toate acestea sînt duse în cel mai mare secret, în coșuri de răchită, în vagoane ale Crucii Roșii Române, pe ruta Moscova-Briansk-Kiev-Vapniarka-Iași, cu aprobarea comisarului bolșevic Hurelov²³, ajungînd din nou în țară.

Conținînd inestimabile valori aparținînd neamului românesc, tezaurul istoric, atît prin componentele sale redată țării, cît și prin cele aflate încă în străinătate²⁴, poartă cu sine o dramatică pagină de istorie contemporană, cu învățăminte, deopotrivă, pentru oamenii politici, cît și pentru cei din sfera culturii și artei.

NOTE

¹ Al. Lapedatu, *Scriseri alese*, ediție îngrijită cu note și introducere de I. Oprea, Editura Dacia Cluj-Napoca, 1985, p. 232—318

² În Biblioteca Academiei României (în continuare BAR), Secția manuscrise, vol. XIX, varia 12

³ Ibidem, varia 11. Împuternicirea lui I.G. Duca (nr. 27301/23.VII.1917) era certificată de Ministerul Afacerilor Străine la 24.VII.1917. Alți delegați erau: Netter, pentru Ministerul domeniilor și Cantunieri, pentru Ministerul de Interne

⁴ Ibidem, varia 15. Scrisoare a lui Al. Lapedatu trimisă lui I. G. Duca, la 8 august 1917, prin comisarul Vladimir

⁵ Ibidem

⁶ Detalii la Al. Lapedatu, *Scriseri alese*, p. 243

⁷ Vezi supra, *loc. cit.*, varia 15

⁸ O chitanță semnată la acea dată de G. Popa Lisseanu confirmă primirea a 300 ruble de la Al. Lapedatu pentru transportul a 10 persoane (familiile delegaților Ministerului de Culte) de la Moscova la Rostov. În *loc. cit.*, varia 16

⁹ Ibidem, varia 17. La 21 august, Al. Lapedatu revenea la cerea, pentru a face față aranjării definitive a lăzilor la Casa Lombard (Muntele de Pietate)

¹⁰ Ibidem, varia 18, scrisoare din 23 august, semnată de Al. Lapedatu către I. G. Duca și transmisă acestuia prin delegatul Păcii Naționale, Marinescu. Semnatarul adăuga, ca noutate: „*ceea ce i-am scris acum trei săptămîni nu mai corespunde situației de azi. Fără 600 de ruble pe lună nu se poate trăi, foarte modest, bineînțeles. Este, de altfel, cea mai mică diurnă pe care funcționarii lăsați azi, de la bănci și ministere, o primesc pe lingă lefurile lor. Și totuși, nu știu, dacă peste 1—3 luni se va putea trăi chiar și cu această diurnă*”.

¹¹ Ibidem. Concomitent solicita ca diurna să-i fie depusă la Credit Lyonnais. La 28 august el telegrafia din nou: „*Tous délégués excepté moi ont reçu argent demandé et liquide paiements. Stop. Prière envoyer urgence les deux mille roubles sollicités par télégrammes précédents, autrement ne puis terminer les travaux*”

¹² Scrisoare din 26.VIII.1917, trimisă din Moscova lui I. G. Duca prin delegatul Trandafirescu, în *loc. cit.*, varia 19

¹³ Ibidem. Din nou Al. Lapedatu se plînge că n-a primit suma de 2000 ruble și cere să i se trimită urgent „*ca să scap de situația penibilă în care mă găsesc de a nu fi putut pînă acum regula contabile. Căci din banii ce am luat la plecare, nu mai am decât vreo cîteva sute de ruble*”. Un carnet de soțoteh zilnice conține cheltuielile stricte, notate scrupulos, care vădește o economie drastică

¹⁴ Ibidem, varia 20

¹⁵ Ibidem, varia 21. La 20.XI.1917, Al. Lapedatu telegrafia la Iași Ministerului Instrucțiunii Publice cerînd aprobarea de a retrimite aici, printr-o misiune americană, lăzile aparținînd Academiei, dar nota din 30.XI.1917 îi comunică hotărîrea Consiliului de Miniștri ca tot tezaurul să rămînă la Moscova. Ibidem, varia 27

⁶ În scrisoarea lui Sever Zoeta, Iași, 12 octombrie 1917, acesta-și comunica, în final: „*urmăresc prin ziarele rusești evenimentele din Rusia și mărturisesc că nu mă simt prea liniștit. Poate că Yzpe-duma de copanac va aduce vreo schimbare. Să dea Dumnezeu!*”, în *loc. cit.*, supra, varia 24.

¹⁷ Cf. adeverințele eliberate de Consulatul general român din Moscova, cu nr. 2151/9.XI.1917 (din care aflăm că stătea pe str. Koznișki 2), 2198/9.XI.1917, confirmându-i pașaportul (nr. 127138) și nr. 2555/7.XII.1917 pentru eliberarea biletului de tren și călătoria la Kiev. În *loc. cit.*, supra, varia 29, 30, 31.

¹⁸ Într-adevăr, dosarul nr. XIX din Fondul Al. Lapedatu, varia 33–34, conține cele două cheițe.

¹⁹ În *loc. cit.*, supra, v. 128, scrisoare către R. P. Guerrin la 16.XII. 1917, Alte detalii la Al. Lapedatu, *Scrisori alese*, p. 312–314–318.

²⁰ Cf. BAR, *loc. cit.*, v. 3, 4, 7, în Tabelul-inventar întocmit cu acei prilej figurează în centralizator: 1-Grupa „Administrația Casei Bisericii” 100 lăzi: 1–9 – Muzeul iconografic al Casei Bisericii; 10–16 – M-rile Neamț și Secu; 17–22 Mitropolia București; 23 M-reă Vorona; 24 M-reă Rîșca; 25–31 Mitropolia Iași; 32 – M-reă Vorona; 33 – M-reă Rîșca; 34–36 Episc. Rimnic; 37 – Casa Bisericii (efecte); 38–43 Casa Școalelor; 44–81 Galeria V. G. Morțun; 82–86 Casa Corpului Didactic; 87 – Mazrasorisele George Enescu; 88 – Contenciosul Casei Bisericii; 89 Madona Dudu, Craiova; 90 Muzeul de antichități Iași; 91–99 Colecția V. G. Morțun; 100 Direcția a III-a Ministerului Cultelor, II. Grupa Ministerul Cultelor: 75 lăzi; 1 Galeria Grigorescu; 2–3 Muzeul Kalinderu; 4 Palatul artelor București; 5–51 Arhivele Statului București-Iași (de Iași, 47 lăzi); 52–70 Academia Română; 71–72 Arhivele Statului; 73–75 Galeria M. Angelescu, Moscova, 9 august 1917, Gh. Nedieghu.

²¹ Redăm conținutul primei lăzi, cu valori ce aparțineau bisericii Trei Ierarhi din Iași: tetraevangheliar slavo-rus ferecat; evangheliar grec ferecat (Veneția, 1799); idem (1793); evangheliar slavon legat în argint și plus (Pecersa, 1697); cutie de argint cu moaștele Sf. Vasile (1745); 23 linguri de argint cu inscripția „Vasile V. V. și Tudosca” (una ruptă); 22 lingurițe de argint (1861); panaghiar de aur de la Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare, donat bisericii sale din Bacău; disc mare de argint cu flori; disc mijlociu de argint (1803); disc mic de argint poleit (1804); 2 discuri mari de aur de la Vasile Vodă (1745 = 1637); un disc mijlociu de argint aurit (1747 = 1639); disc mic de argint aurit de la Vasile vodă (fără an); 2 farfurioare argint (1861); 6 cure ctitoricești de argint; 1 cupă de argint aurit (1671) și 1 cupă argint aurit (nedată); potir mic aurit (1803); 2 ibrice ctitoricești de argint aurit pentru proscomidie (1747 = 1639); 2 cutioare cu Sf. moaște Maxim și Mina; 1 cutie de lemn cu diferite bijuterii; 2 discuri pentru sf. vase de argint aurit; 3 steluțe pentru sf. vase de argint aurit; 3 lingurițe pentru sf. vase de argint aurit; 1 steluță de la ctitor pentru sf. vase de argint aurit; cerc de coroană pentru Sf. Paraschiva; 5 coronițe în relief de argint; de la Sf. Paraschiva și 1 Sf.

Trei Ierarhi; 3 candelă de aur de la ctitor; 3 candelă de argint de la ctitor; potir de argint poleit; potir de argint poleit înăuntru; 1 ibră de argint poleit; 1 cănuie mare de argint poleit de la ctitor; 1 cădelniță argint, de la ctitor; 2 cădelnițe argint aurit; 2 șlefnițe mici de argint (1760); o coroană de la Sf. Paraschiva, de argint aurit; 6 iconițe-prăznicare lucrate al fresco; 1 rind complet de sfintele vase din argint poleit (1813); o pereche paftale; o pereche paftale; 2 brie vechi; iconița Maicii D-lui, îmbrăcată cu argint aurit.

Lada a II-a: 1 dveră cu Isus Hristos și cu Sf. potir, de la ctitor; 1 dveră cu flori, de la ctitor; 1 dveră Sf. Apostol Pavel, de la ctitor; la fel cu Sf. Petru; un stihar diaconesc cu orarul lui, de la ctitor; un epitrafil ctitoricesc; 1 epitrafil mai mare; poală de icoană Sf. Trei Ierarhi, de la ctitor; poală de icoană Buna Vestire; poală de icoană Sf. Nicolae; poală de icoană Pogorirea; un rind procovețe (3 buc.) o poală pentru vultur, cusătură turcească; aerul Trei Ierarhi, de la ctitor.

De la *Mitropolia Moldovei și Sucevei*: bederniță An. Crimca; onofor Iosif Naniescu; epitrahil Iosif Naniescu; 6 epitrahile vechi; 2 sacose, 2 evanghelii mari (rusă și română), îmbrăcate în catifea și argint; evanghelie greco-română ferecată cu argint aurit; evanghelie greco-română în catifea și argint; evanghelia de la sfîntirea Mitropoliei, argint aurit; evanghelia românească ferecată în argint și cu catifea; evanghelie românească ferecată în argint și email; tetraevangheliar ferecat în argint și catifea; tetraevangheliar greco-român ferecat în argint, email și catifea; cutie cu litieră, de argint (ovală); 3 cutii cu sf. vase din argint; cutie cu o salbă; cutie cu procovețele reginei Elisabeta; aer cusut cu flori.

Lada a III-a: evanghelie românească ferecată cu argint; cutie mică, pătrată, cu paftale și diferite bijuterii; Icoana Maicii D-lui, îmbrăcată în argint, icoana Sf. Varvara; 3 iconițe (2 Maica D-lui și 1 Sf. Mina) îmbrăcate în argint; cristelniță mică; 2 discuri; 2 steluțe; 1 cutie mică argint, goală; 4 copii, 3 ibrice argint; 6 lingurițe argint (una ruptă); 3 miruitoare și o legătură cifre de argint; 5 cădelnițe de argint, 3 potire de argint (1 mare, 2 mici); 6 cruci de lemn, îmbrăcate cu argint, în tocuri (1 mare, 5 mici); 4 cruci de lemn fără tocuri, îmbrăcate în argint; cruce lemn sculptat; 5 coroane mari de argint; 4 coronițe argint și 8 fragmente; 4 mitre bătute cu pietre scumpe (la mitropolitului Veniamin, fără cruce); 1 legătură cu bucați de argint; 70 candelă mici de argint; 4 nebedernițe și 3 bucați stofă cusută cu flori.

Lada a IV-a: (de la m-reă Secu): veșminte mitropolit Varlaam; 1 cutie cu salbă; cutie cu litieră de argint; 1 cruce mare cu toc; 1 cutie cu o cădelniță și mai multe cozi și lingurițe; 1 cutie cu un disc și o steluță; 1 cutie cu ceas și minutor; 1 cutie cu o salbă; 1 cutie tablă cu mai multe bijuterii; 1 cutie cu cununii; 1 cruce cu toc, mijlocie; 5 cruci cu toc mici; 6 cruci mici, fără toc; 5 cădelnițe de argint; 10 cești și ibrice; 2 potirase; 1 pahar de argint aurit, cu capac; 3 cănuie mici de argint; 1 ibră de argint; 2 potire mari de argint aurit; 5 potire mijlocii de argint; 6 discuri și 6 steluțe; 1 tază de argint; 3 discuri mici pentru ibrice; 2 șlefnițe de argint; 1 artoforiu de argint;

2 căui mari de argint; 4 scorpii de argint de la candelă mare; 1 pereche tridele; 6 perechi păstale; 6 perechi rucavițe, 2 bedernițe; 1 acoperămint cusut cu flori Sf. Paraschiva; 34 candelă; 1 coroană aurită; cirja mitropolitului Veniamin Costachi. *Lada a V-a*: 4 icoane mari îmbrăcate cu argint; 1 cirje catolică; 2 sfeșnice de argint; 24 candelă mici; 2 candelă mari; 7 candelă mici. *Lada a VI-a*: icoana Maicii Domnului de la biserică Sf. Gheorghe; 2 îmbrăcămiți de icoană de argint, acestea de la Episcopia Rîmniceului și Noului Severin. *Lada a VII-a*: conține 2 lăzi cu obiecte preluate de la m-reă Vorona. De la biserică Barnovschi, Al. Lapedatu preluat (cu nr. 37/20.I.1917): potir de argint cu inscripția „*Duca vodă și Anastasia Doamna*”; evanghelie mare îmbrăcată în argint (în bulgară, Vilna, 1647); evanghelie greacă îmbrăcată în argint (1776); 2 candelă de argint (2 mici și 4 mari); chirot de argint, formă turn, cu Cîna cea de taină; epitaf ctitoricesc (1629) din mătase verde și coroană lui Hristos cu fire de mărgăritare și cilicuri de aur, cu pecete turcească. De la Golia (nr. 38/20.I.1917): cruce mare (1564); cruce mică de argint cu pietre prețioase; evanghelie (1564); potir mare de argint. Vezi BAR, Secția Manuscrise, Fond Al. Lapedatu, vol. XIX, varia 7. De la Episcopia Rîmniceului inventarul (înregistrat de Al. Lapedatu cu nr. 1533/14.II.1917: și dus la Iași) menționează: *Lada I*: 3 evanghelii ferecate; 2 chiroturi; 1 sfeșnic mare de argint pentru Sf. masă, cu 6 lufeze laterale; 1 cirjă de argint; 1 cruce mică cu picior, de argint poleit; 1 ibric poleit; 6 ripide argint; 1 cruce mică de mină, ferecată; 2 engolpioane sculptate (unul cu lant), puse într-un chirot; 3 perechi trichele; 7 potire; 1 cruce; 1 vas pentru stropit la Botezul Domnului, de argint, cu obiecte înăuntru; vas pentru stropit, mai mic, 1 cutie de argint pentru sf. masă; 2 cădelnițe; 1 disc cu tacimul lui; 15 candelă. *Lada a II-a*: 15 candelă; 1 potir de la Govora; 1 chirot de la Govora; 6 cruci mici, 1 mare și 1 icoană îmbrăcată cu argint, de la Govora. *Lada a III-a*: 15 poale și perdele 1 poală pentru sf. masă; 7 feloane; 17 stihare; 8 stihare și 8 orare diaconesti; 1 mantie arhierescă; 7 omofore mici și 4 mari; 2 epitafe; 10 sacose arhieresti; 6 mitre arhieresti; 2 cirji; 15 bedernițe; 13 briie; 13 perechi rucavițe; 3 antemise; 4 vazduhuri; 1 evanghelie; 1 liturghier. *Lada a IV-a*: 1 lăduță mică cu 4 stihare preoțesti, 3 epitrahile și briu cu păstale de sîdef, 3 perechi rucavițe arhieresti, 1 poală pentru cirjă, 2 omofore mici, 1 sacos arhieresc; disc, lingurită și steață de la Govora; 2 rinduri acoperămint de la Govora; 1 evanghelie legată cu pluș și argint poleit, de la Govora; 1 rînd complet veșminte preo-

tești cu nebedernițe de la Govora; 25 biblîi franceze legate, cu inițialele P.S. Sofronie; 7 tăvi de 3 mărimi; 27 linguri din argint de China plus 11 furculițe și 11 cuțite la fel; 12 cuțite cu niner de argint, 11 cuțite, 11 furculițe și 1 lingură mare; de argint; 1 furculiță și 1 lopățică pentru bucatărie; 15 scăunașe din argint pentru tacimuri; 2 pahare din cristal pentru scobitori; 1 taciun (lingură, furculiță, cuțit cu toc); 6 pedestale nichelate pentru pahare ceai și 6 farfurioare la fel; 2 ceainice din argint de China; 1 zaharniță, cu clește din argint de China; 1 căniță de argint de China; 8 lingurițe de argint; 5 linguri de argint; 2 linguri de argint; 3 portpahare de argint; 2 sfeșnice de argint cu 4 luminări; 1 sfeșnic de argint mic; 7 scoarțe românești în bună stare. Totalul valoric al acestor piese era estimat, fără o documentare comparativă și sub presiunea evenimentelor, la 24 161 854 lei, cf. *loc. cit.*, supra, varia 4.

²² În demersurile diplomatice de mai târziu — vezi *Anexe, acte și documente referitoare la chestiunea reparatilor și datoriilor interaliat ale României*, București, 1925, în special anexa 15 — avea să se prezinte situația tezaurului României dus în Rusia la conferința interaliată de la Geneva, din aprilie 1922. În privința evaluării acestuia: aurul Băncii Naționale era apreciat la 324 580 456 lei aur; bijuteriile Casei regale la 7 000 000 lei aur; depunerile din Casete particulare la peste 7 000 000 lei aur; inclusiv mașina de imprimat monedă; asigurările de conservare intactă au fost reînnoite de guvernul Kerenski. Cînd consulul general al României a fost nevoit să plece datorită evenimentelor revoluționare, cheile tezaurului au fost înmăinate consulului Franței și apoi celui al Danemarcei.

²³ Pentru acțiunea lor, cei doi militari au fost decorați de statul român cu Marea Cruce a Coroanei României (G. Boyle) și ordinul Stelei Române (J. Hull). Ultimul descrie aventurile acestei acțiuni în *Ma vie d'espion*, Paris, Ed. Payot, 1933. Vezi și Al. Lapedatu, *Pînzele lui Grigorescu*, în „Neamul românesc”, an XLII, nr. 256, 16.IX.1918; un articol de Titus Bunca, *Cum a fost salvată o parte din tezaurul nostru de la Moscova*, în „Patria”, aprilie 1933, Cluj; romanul lui Rodion Markovits, *Trenul de aur* (1920). Cf. BAR, *loc. cit.* dosar XIX, varia 1, 37.

²⁴ Vezi detalii referitoare la tezaur: M. Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 522 (evaluarea tezaurului la 1 miliard lei); Idem, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, 1918—1933; p. 8 și nota 26 (evaluarea tezaurului la 322 154 980,41 franci aur).

RÉSUMÉ

L'auteur de l'article ajoute des informations d'archive sur les conditions dont on a préparé l'envoi du trésor historique de la Roumanie en Russie, en 1917, ainsi que sur la manière dont cette mission a été accomplie. Le 23 juillet 1917, après de longues préparations, le Ministère de l'Instruction et des Cultes, par la signature du Ministre I. G. Duca, désignait Al. Lapedatu, en

sa qualité de secrétaire de la Commission des Monuments Historiques, comme responsable de l'action, ayant comme adjoints les professeurs G. Popa-Lissceanu et G. Nedioglu.

„Les train des banques” est arrivé à Moscou le 3 août 1917, une partie des caisses étant déposées au Mont de Piété et une autre, à Kremlin.